

ВІДГУК

офіційного опонента **Сисоєвої Світлани Олександрівни**,
доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена (академіка)
НАПН України

на дисертацію **Лисенко Олександри Юріївни**

**«Теоретичні та методичні засади післядипломної освіти лікарів в
умовах медичного університету»,**

поданої на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук

015 – професійна освіта

спеціальність: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

01 – Освіта

У провідних країнах світу здоров'я нації розглядається як важливий показник сталого розвитку суспільства, його добробуту, ефективності та якості діючої системи охорони здоров'я. Останні події у глобальному співтоваристві, пов'язані з пандемією COVID -19, яскраво висвітлили проблеми, які довгі роки накопичувалися у системах охорони здоров'я практично кожної країни світу, зокрема й України. Серед них, передусім, низький рівень матеріального забезпечення медичних працівників, застаріле технологічне обладнання лікарень, психологічна й професійна невідповідність системи охорони здоров'я до викликів глобальних вірусних епідемій. Стрімке поширення пандемії переконливо показало, що медичні працівники, зокрема лікарі, в умовах швидкозмінного світу, погіршення екології повинні неперервно підвищувати свій фаховий рівень, розширювати компетентнісне поле професійної діяльності, розвивати соціально-особистісні якості, зокрема здатність до критичного та аналітичного мислення, цілісного погляду на людину та її здоров'є. Саме тому значної актуальності набуває система післядипломної медичної освіти, спрямована на формування нових й розвиток набутих компетентностей у лікарів. Крім того, варто підкреслити специфіку післядипломної освіти лікарів, яка полягає у тому, що фактично лікар набуває спеціалізації та статусу на ринку праці тільки у системі післядипломної медичної освіти, закінчивши інтернатуру.

З огляду на вищезазначене тема дисертаційного дослідження Лисенко Олександри Юріївни «Теоретичні та методичні засади післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету» є надзвичайно актуальною і своєчасною.

Варто підкреслити, що здобувачка у дисертації переконливо довела, що значущість післядипломної освіти для формування та розвитку професійної особистості лікаря, суспільна потреба в кваліфікованих працівниках системи охорони здоров'я, здатних до надання сучасної медичної допомоги населенню, пов'язана з цим необхідність якісної підготовки лікарів, зокрема на післядипломному етапі освіти, недостатня теоретична розробленість

проблеми та її практичне втілення, повною мірою зумовлюють необхідність дослідження обраної нею проблеми (с.26).

Структура дисертаційної роботи цілісно охоплює всі аспекти досліджуваної проблеми та не викликає заперечень.

Науковий апарат дослідження, поданий у вступі дисертації, сформульовано коректно, обґрунтовано актуальність дослідження; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, його методологічну та теоретичну основи; подано концепцію дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення дослідження; наведено дані про апробацію й упровадження результатів дослідження; публікації, структуру й обсяг роботи.

У концепції дослідження зазначається, що теоретичні та методичні засади післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету необхідно досліджувати як проблему міждисциплінарну, яка повстала на перехресті таких галузей наукового знання, як: медицина, педагогіка, психологія, право, державне управління тощо (с.28-29). Ми погоджуємося з цією тезою, а також з тим, що дослідження здійснюється на засадах таких методологічних підходів, як: системний, аксіологічний, акмеологічний, особистісно зорієнтований, компетентнісний та андрагогічний, кожний з яких дозволяє розглянути різні аспекти післядипломної освіти лікарів й виробити цілісний погляд на шляхи модернізації цього процесу.

У першому розділі представлено історико-педагогічний аналіз післядипломної освіти лікарів в Україні; схарактеризовано базові поняття дослідження; проаналізовано проблему післядипломної освіти лікарів у педагогічній теорії; розкрито концепцію дослідження післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету.

Серед вагомих наукових результатів цього розділу варто відзначити:

- здійснений авторкою історико-педагогічний аналіз становлення післядипломної освіти лікарів в Україні та визначення основних періодів в організації післядипломної освіти саме у медичних вищих закладах освіти: *госпітальний* (1889-1906 рр.); *ранній університетський* (1906-1918 рр.); *університетський* (з 1918 рр. по теперішній час); – с. 55-56.

- класифікацію базових понять дослідження (с.75) та уточнення теоретичної сутності ключових понять дослідження проблеми післядипломної медичної освіти. Поняття «професійна компетентність лікаря» (с.70) визначається авторкою як інтегральна професійно-особистісна характеристика, котра передбачає наявність сукупності сформованих компетентностей, що забезпечують здатність особи ефективно та усвідомлено розв'язувати завдання професійної діяльності відповідно до встановлених міжнародних і національних стандартів у галузі охорони здоров'я. Поняття «система компетентностей лікаря», що формуються та розвиваються на післядипломному етапі медичної освіти (с.70), визначено авторкою як

цілісну, інтегративну, особистісну, багаторівневу характеристику, що формується в результаті професійної підготовки на до- та післядипломному освітніх етапах, а також у процесі неперервного професійного розвитку. Післядипломна освіта лікарів розглядається в роботі як безперервний, багатоступеневий і поліфункціональний освітній процес, котрий реалізується після завершення медичного закладу вищої освіти (додипломний етап) та спрямований на формування й удосконалення професійної компетентності лікаря, його здатності до розв'язання завдань професійної діяльності з урахуванням сучасних світових медичних стандартів, етичних і деонтологічних принципів, усвідомлення пріоритету життя і здоров'я кожної людини та суспільства в цілому, а також з метою успішного конкурування на світовому ринку праці (с.116).

У другому розділі розглянуто особливості післядипломної освіти лікарів; проаналізовано процес імплементації компетентнісного підходу у післядипломній освіті лікарів в Україні; охарактеризовано організацію та сучасний стан післядипломної освіти лікарів; представлено зарубіжний досвід післядипломної освіти лікарів.

До наукових здобутків цього розділу варто віднести:

- визначення особливостей післядипломної освіти лікарів (с.138), зокрема законодавчо закріплену обов'язковість здобуття лікарями післядипломної освіти як форми первинної спеціалізації та подальшого підвищення кваліфікації не рідше одного разу на п'ять років; державну стандартизацію програм післядипломної медичної освіти; тривалість обов'язкової післядипломної підготовки на етапі первинної спеціалізації (від 1 до 3 років);
- представлення результатів констатувального етапу педагогічного експерименту (с.157,172,173), які підтвердили актуальність та доцільність дослідження обраної проблеми;
- теоретичний аналіз зарубіжного досвіду післядипломної освіти лікарів на прикладі європейських країн (Республіка Австрія, Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії), Сполучених Штатів Америки та країн Співдружності Незалежних Держав з авторськими висновками для України (с.205).

У третьому розділі обґрунтовано систему компетентностей лікаря, що формуються та розвиваються на післядипломному етапі медичної освіти; розкрито концепцію післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету; узагальнено та класифіковано варіативні моделі післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету; визначено критерії ефективності післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету та методики їх вимірювання.

До наукових здобутків Лисенко О.Ю. у цьому розділі можна віднести:

- обґрунтування системи компетентностей лікаря, що формуються та розвиваються на післядипломному етапі медичної освіти (соціально-особистісна, загальнопрофесійна, професійно-спеціалізована) (с. 208);
- визначення критеріїв (с.264) сформованості цієї системи (соціально-особистісний, загальнопрофесійний та професійно-спеціалізований);
- розроблення концепції післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету, що відображає специфіку післядипломної медичної освіти та особливості управління нею;
- узагальнення та класифікацію варіативних моделей післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету (базисна, спеціалізована, практично орієнтована, реформаційна та комплексна) (с. 253, 255, 259, 261).

У четвертому розділі розкрито організаційно-методичні засади післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету; здійснено відбір і збагачення змісту післядипломної освіти відповідно до моделей післядипломної освіти лікарів; подано форми та методи післядипломної освіти лікарів; розглянуто сучасні інформаційно-комунікаційні технології у післядипломній освіті лікарів.

До наукових здобутків авторки у цьому розділі відносимо:

- розроблені, сформульовані і представлені організаційно-методичні засади післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету: функціонування спеціальної інституції; визначення принципів формування змісту післядипломної освіти відповідно до моделей післядипломної освіти лікарів; наступність етапів з чітко визначеними регламентованими процедурами в інтернатурі; форми післядипломної освіти, методи та технології навчання, спрямовані на формування та розвиток системи компетентностей лікаря на післядипломному етапі медичної освіти.

Варто підкреслити, що Лисенко О.Ю. чітко розмежовує поняття організаційних та методичних засад післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету та їх взаємозумовленість (с. 286, 289, 299). Авторкою акцентовано увагу на необхідності забезпечення ефективної взаємодії суб'єктів післядипломної медичної освіти (здобувачі післядипломної освіти, науково-педагогічні працівники, адміністративний і медичний персонал) для посилення спільної відповідальності за реалізацію компетентнісного підходу та забезпечення якості післядипломної освіти.

Значна увага у цьому розділі приділена опису процедури відбору і збагачення змісту, форм і методів післядипломної освіти лікарів, обґрунтуванню джерел та визначенню основних принципів формування змісту післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету тощо.

З метою вдосконалення форм і методів післядипломної освіти лікарів для вступників до інтернатури авторкою розроблено зміст вступного випробування методом бесіди як засіб додаткової мотивації та професійної орієнтації вступників; дистанційні курси, спрямовані на формування компетентності із раціонального застосування лікарських засобів, а також медико-правової компетентності сучасного лікаря. Також необхідно зазначити, що у цьому розділі подано авторські технології оптимізації перевірки навчальної активності здобувачів післядипломної освіти та розкрито напрями використання інформаційних освітніх технологій, зокрема для реалізації комплексної дистанційної програми підвищення кваліфікації викладачів (із застосуванням інтерактивної освітньої платформи Moodle), обліку освітніх професійних надбань за допомогою особистісного освітнього портфоліо, а також налагодження системи суб'єкт-суб'єктного зв'язку між суб'єктами післядипломної освіти (електронна форма Google forms) та оптимізації управління й адміністрування післядипломною освітою лікарів в умовах медичного університету (багатоплатформної системи управління проектами Trello).

У п'ятому розділі представлено етапи та методику експериментальної роботи; проаналізовано результати педагогічного експерименту.

Педагогічний експеримент тривав упродовж шести років (з 2013 по 2018 рр.) та включав у себе констатувальний та формувальний етапи. Формувальний етап педагогічного експерименту спрямовувався на впровадження організаційно-методичних засад формування післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету з метою формування системи компетентностей лікаря на післядипломному етапі медичної освіти. Для проведення формувального етапу експерименту було визначено експериментальні та контрольні групи достатньої вибірки. У процесі дослідження для проведення педагогічного експерименту було здійснено відбір і модифікацію відповідних до мети експериментальної перевірки методик.

У групах неперервного професійного розвитку, в яких післядипломну медичну освіту за варіативним компонентом отримують лікарі-спеціалісти, проводилось багатовекторне опитування з метою визначення ефективності системи післядипломної медичної освіти, рівня задоволеності її сучасним станом, напрямів удосконалення.

Варто підкреслити, що експериментальна перевірка організаційно-методичних засад післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету відбувалася за рахунок заснування організаційно-управлінських структур щодо менеджменту післядипломної освіти, введення у післядипломну підготовку лікарів практично орієнтованої інформації, необхідної для провадження кваліфікованої медичної практики, зокрема щодо здійснення раціональної фармакотерапії, основ медичного права, надання невідкладної допомоги, дотримання принципів професійної деонтології; налагодження зворотного зв'язку між суб'єктами

післядипломної освіти; реструктуризації навчальних планів і програм післядипломної освіти на основі компетентнісного підходу; стандартизації процесу післядипломної освіти лікарів; організації програм неформального навчання для лікарів; оновлення навчально-методичного забезпечення післядипломної освіти; розширення аудиторних і позааудиторних форм навчання.

Аналіз результатів педагогічного експерименту переконливо показує, що загальний рівень сформованості системи компетентностей лікаря, що формуються та розвиваються на післядипломному етапі медичної освіти, в експериментальних групах зростає на 9,4%, більше ніж у контрольних. Статистична обробка експериментальних даних проведена коректно за допомогою t-критерія Стюдента.

Щодо груп неперервного професійного розвитку, то значна кількість респондентів відзначили ефективність організації навчання, зокрема із застосуванням дистанційних освітніх технологій (91,2 %).

Таким чином, до найвагоміших наукових результатів дослідження, отриманих Лисенко Олександром Юріївним вперше можна віднести: обґрунтовану систему компетентностей лікаря, що формуються та розвиваються на післядипломному етапі медичної освіти та критерії її сформованості; концепцію післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету, яка відображає специфіку післядипломної медичної освіти та її спрямованість на розширення компетентнісного поля професійної діяльності лікаря; узагальнення та класифікацію варіативних моделей післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету; організаційно-методичні засади післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету (організаційно-управлінська структура, зміст, форми, методи, технології).

Підкреслимо також вагоме практичне значення дослідження, розроблені авторкою низку нормативних положень, науково-методичне забезпечення організації післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету (с.33).

Результати дослідження належним чином апробовані та впроваджені у діяльність закладів післядипломної медичної освіти.

Зміст автореферату повністю відповідає змісту дисертації.

Аналіз публікацій засвідчив їхню відповідність вимогам до оприлюднення результатів дослідження. Кількість та види публікацій авторки відповідають пп. 1, п.2 Наказу МОН України №1220 від 23 вересня 2019 року «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук». Дві статті опубліковано у наукових журналах, що індексуються у наукометричній базі SCOPUS.

Відзначаючи високий науковий рівень виконаного дисертаційного дослідження, самостійність його виконання та завершеність, варто зазначити деякі зауваження та побажання.

1. Авторка дисертації ґрунтовно аналізує зарубіжний досвід післядипломної медичної освіти і зазначає, що саме було б доцільно для запозичення в Україні. Разом з тим, з тексту роботи не повною мірою зрозуміло, що саме запозичується з прогресивного зарубіжного досвіду в авторській концепції, представлених варіативних моделях та організаційно-методичних засадах післядипломної медичної освіти.
2. При класифікації базових понять дослідження (п.1.2) було б доцільно навести класифікацію та ознаку, за якою вона здійснювалася, на початку аналізу самих понять, оскільки наведення її у кінці параграфу порушує логіку викладу й сприймання матеріалу.
3. У дисертації ґрунтовно розглядається поняття «професійна компетентність лікаря» та вводиться нове поняття «система компетентностей лікаря», що формуються і розвиваються у системі післядипломної медичної освіти. Враховуючи специфіку медичної освіти, зокрема й післядипломної, доцільно було б більш детально провести розмежування цих понять.
4. Провідна ідея Концепції дослідження подана авторкою разом з Концепцією післядипломної освіти на с. 228 дисертації. Логічно було б її подати у першому розділі, у п.1.4., який присвячено розкриттю змісту Концепції дослідження післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету.
5. На наш погляд, дисертація з такої проблеми дозволяє порушити питання про статус випускників медичних університетів (до післядипломного етапу) на ринку праці, оскільки тут існують ще більші проблеми ніж з бакалаврами інших напрямів підготовки, статус яких не визначено на ринку праці. Доречно було б показати, як вирішується це питання за кордоном.
6. Робота значно виграла б, якщо б методики формувального експерименту застосовувалися як для інтернів, так і для груп неперервного професійного розвитку.
7. Відзначаючи коректність представлення у тексті дисертації джерел опрацювання рисунків і таблиць, зазначаємо, що цього бракує у додатках до дисертації, де, на наш погляд, варто було б зазначити авторство здобувача.
8. У дисертації зустрічаються повтори, матеріал, який не повною мірою відноситься до теми дослідження, стилістичні огріхи, порушення у мовленнєвому оформленні структурних змістовних елементів.

Висловлені зауваження та побажання не знижують загального позитивного враження від дисертації, рівень виконання якої засвідчує наукову зрілість здобувачки.

Наукові положення, висновки й рекомендації належно розкрито й обґрунтовано в рукописі дисертації, наведено в авторефераті, достатньо повно висвітлено у публікаціях; презентовано на науково-практичних конференціях різних рівнів.

ВИСНОВОК. Рецензоване дисертаційне дослідження Лисенко Олександри Юріївни на тему: «Теоретичні та методичні засади післядипломної освіти лікарів в умовах медичного університету», подане

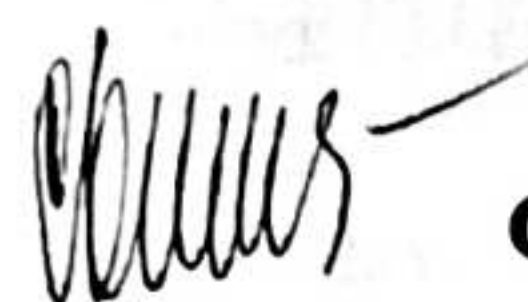
на здобуття наукового ступеню доктора педагогічних наук, за актуальністю, змістом, обсягом, науковою новизною, обґрунтованістю наукових положень, достовірністю, практичним значенням відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеню доктора педагогічних наук згідно із «Порядком присудження наукових ступенів» (п.п. 9, 10, 13, 14), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07. 2013 р. (зі змінами), а його авторка, **Лисенко Олександра Юріївна**, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,

дійсний член (академік) Національної академії

педагогічних наук України

С.О. Сисоєва

Власноручний підпис
підтверджую
начальник загального відділу
Національної академії педагогічних
наук України

